

Catherine Lépront

CLARA SCHUMANN

Viața la patru mâini

Traducere din limba franceză de
Sanda Râpeanu

GRAFOART

© Editions Robert Laffont, Paris, 1988

© 2023. Casa de Editură GRAFOART®

Toate drepturile rezervate pentru prezenta traducere.

În elaborarea prezentei ediții s-au utilizat lucrările:

Catherine Lépront, *Clara Schumann. La Vie à quatre mains*, collection *elle était une fois*,
Editions Robert Laffont, S.A., Paris, 1988;

Catherine Lépront, *Clara Schumann. Viața la patru mâini*, în românește de Sanda Râpeanu,
Editura Arta Grafică, București, 1993.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LÉPRONT, CATHERINE

Clara Schumann : viața la patru mâini / Catherine Lépront ; trad.
din lb. franceză de Sanda Râpeanu. - București : Grafoart, 2023

ISBN 978-606-747-200-4

I. Râpeanu, Sanda (trad.)

929

78

EDITURA MUZICALĂ GRAFOART

București, str. Brașov nr. 20

LIBRĂRIA MUZICALĂ GEORGE ENESCU

București, piața Sfinții Voievozi nr. 1

TEL. : 0747 236 278 (07-GRAFOART) ; 021 315 07 12

E-MAIL : GRAFOART1991@GMAIL.COM

COMENZI ON-LINE : WWW.LIBRARIAMUZICALA.RO

Cuprins

Cuvânt-înainte	9
----------------------	---

Partea întâi

Perioada Wieck sau scena romantică (1819-1840)	15
1. Clara și tatăl ei (1819-1825).....	17
2. Salonul familiei Carus (1826-1828).....	24
3. Heidelberg, „capitala sacră a romantismului” (1829).....	31
4. Clara cântă în fața lui Goethe (1830-1831).....	35
5. Paris (1832).....	45
6. Robert și Ernestine (1833-1835).....	50
7. „Ce am eu cu inima” (1836-1837).....	58
8. Corespondență secretă (1837-1838).....	69
9. Proces pentru o căsătorie (1838-1840).....	75

Partea a doua

Perioada Schumann sau iubirea mai presus de tine însuși (1840-1856).....	87
1. Căsnicie (1840-1841).....	89
2. Marie și Elise (1841-1843).....	98
3. În Rusia (1844).....	110
4. Dresda (1844-1848).....	115
5. Baricadele și Richard Wagner (1848-1850).....	126
6. Zeul Rin (1850-1851).....	134
7. Adolescentul din Hamburg (1851-1854).....	141
8. „Tema spiritelor” (1854).....	151
9. Adio, Robert (1855-1856).....	165

Partea a treia

Perioada Brahms sau imposibila consolare (1856-1896)	175
1. Pribegie (1856-1859).....	177
2. Certuri (1860-1861).....	188
3. Cușca de câini (1861-1872)	195
4. Moartea Juliei (1872-1873).....	209
5. Instalare provizorie (1873-1878).....	214
6. Bătrâna doamnă din Frankfurt am Main (1878-1896).....	226
Sanda Râpeanu Biobibliografie	241

1.

Clara și tatăl ei

(1819-1825)

O femeie a ieșit trântind ușa casei cu însemnul „Marele Crin” pe fronton. De-aici, cât era ziua de lungă, se revărsau acordurile muzicale ale pianului în primul rând, dar și ale altor instrumente, când interpreți aflați în trecere, profesioniști sau amatori, se opreau pentru a cânta sonate, triouri, cvartete, sau pentru a alcătui, de plăcere, o formație orchestrală de proporții reduse.

Casa era situată în Neumarkt din Leipzig. Orașului i se spunea „Micul Paris”, în ciuda austerității, a aspectului său rece, abia tulburat de nelipsitul vacarm studentesc. Dar ce strălucită activitate artistică domnea! Tradiția lui Johann Sebastian Bach se păstra la Biserica Sfântul Toma¹, unde genialul compozitor fusese cantor timp de douăzeci și șapte de ani. Societățile muzicale înfloreau, pline de vitalitate. Concertele se succedau la Museum, La Euterpe, la Societatea Cvartetelor Walther, dar mai ales la Gewandhaus, vechea hală a postăvarilor transformată în auditoriu de renume internațională. Apoi Leipzigul era și un renumit oraș universitar, unde Goethe urmase Dreptul, unde predaseră Fichte, Jean Paul Richter și Schelling. Prin cafenele și saloane se discuta aprins despre poezie. Se născuse romantismul.

Trecuseră aproape zece ani de la „bătălia națiunilor” din octombrie 1813, care pusese capăt dominației napoleoniene în Germania. După dezmembrarea Sfântului Imperiu și după

---

¹ Thomaskirche din Leipzig, datând din anul 1496, unul dintre cele mai frumoase locașuri de cult din Europa.

Notele din volumul de față, în afara notei 24 de la p. 111, aparțin traducătoarei, care mulțumește și pe această cale doamnei Alice Mavrodin, valorosul critic muzical, pentru prețioasele sale îndrumări.

Părăsită de mama ei, Clara a fost crescută de Friedrich Wieck, remarcabil profesor de pian, tată gelos și rigid. Clara se pregătește să plece în primul ei turneu internațional. Virtuoză precoce, dar sensibilă, copilăria ei pare să fi rămas undeva departe, or, de fapt, Clara n-are decât doisprezece ani.

2.

Salonul familiei Carus

(1826-1828)

Un nou medic, Carl Gustav Carus, a fost numit profesor la Universitatea din Leipzig și medic al Curții. Venea de la Dresda unde se instalase după războiul din 1813. Era impregnat de trecutul artistic al orașului. Novalis sosea acolo călare, în 1798, de la Freiberg, pentru a-și întâlni prietenii: pe Friedrich Schlegel, geamănul său, poet ca și el, care spunea: „Poezia romantică este poezia poeziei, poezia universală progresivă, dar și bufoneria transcendentală, paradoxul și ironia”; pe Wilhelm Schlegel, fratele mai mare, filozof, critic literar, traducător din greacă, latină, spaniolă, portugheză, cel care îl tălmăcise pe Shakespeare. Primeau și vizita filozofului Schelling, și a lui Jean-Paul Richter, zis Jean Paul, care introdusese romanul în literatura germană și romanul poetic în literatura europeană. Ei se aflau atunci doar în trecere prin Dresda, dar efervescența intelectuală pe care o creaseră pentru scurt timp n-a fost uitată; spiritele cărora le treziseră curiozitatea nu ațipiseră și nici nu se închistaseră: când berlinezul Adam Müller a fost numit profesor acolo în 1806 și și-a rostit conferințele despre știința și literatura germană, despre geniul german, ideile sale au fost călduros primite de orașul saxon care-și trăda astfel atât ospitalitatea față de Franța napoleoniană, deși oficial aceasta era aliata lui, cât și dorința de a vedea reabilitate o adevărată istorie a Germaniei și mai ales acea limbă germană despre care marele Frederic II al Prusiei spusese că nu era „bună decât pentru cai”. Saloanele se deschiseseră în fața ciudatului Heinrich von Kleist, dramaturgul vagabond în vârstă de treizeci de ani, chinuit, taciturn care, asemeni romancierului E.T.A.

3.

Heidelberg, „capitala sacră a romantismului”

(1829)

Unul din motivele pentru care Robert Schumann alesese Heidelbergul era că acolo trăia prietenul său Rosen. Altul era că Heidelbergul se afla în inima însăși a „naturii divine”. Împrejmuit de colinele împădurite ori de podgoriile ce străjuiesc Neckarul, cu statura impunătoare a vechiului castel, cu „străduțele radiind de fericire” și „grădinile înmiresmate”, cum l-a descris Hölderlin, Heidelbergul era „cel mai câmpenesc și mai frumos oraș” din partea de Apus a Germaniei. Iar de la anexarea sa în 1803 la marele ducat Baden, universitatea dominată de liberali cunoscuse un nou avânt. Dar pe Schumann îl atrăgea mai ales reputația Heidelbergului de „capitală sacră a romantismului”.

La începutul veacului al XIX-lea, Hölderlin înnebunise, Novalis murise, Friedrich Schlegel plecase în Franța, Ludwig Tieck, înainte de a se stabili la Dresda, locuia la Frankfurt an der Oder, Wilhelm Schlegel, însoțit de Doamna de Staël, își începuse călătoriile pe parcursul cărora își împărtășea cunoștințele asupra poeziei medievale germanice și câștiga adepti pentru doctrina romantică într-o Germanie pe atunci învinsă *manu militari*, ocupată de trupele franceze și care, ne jucând niciun rol politic, înțelegea să arate Europei chipul unei „țări”, făcând dovada existenței sale spirituale, intelectuale și artistice. A doua generație a romanticilor începea să apară. În 1804, Clemens Brentano sosea la Heidelberg cu soția lui, Sophie Mereau, care-i frecventase în mod asiduu pe frații Schlegel. Brentano avea douăzeci și șase de ani. Spirit intuitiv, foarte sensibil, trăia la limita dezechilibrului, spunând despre sine și despre alți poeți: „N-am hrănit decât imaginația; în schimb, ea

4.

Clara cântă în fața lui Goethe

(1830-1831)

„Leipzig, 9 august 1830

Dragă doamnă Schumann,

Iată proiectul meu: domnul, fiul dumneavoastră, părăsește Heidelbergul, care nu e deloc propice pentru ardoarea lui fantască, și vine din nou la Leipzig, oraș auster și uniform care, din motive pe care i le voi arăta, îi va fi benefic...

În așteptare, îmi iau răspunderea fiului dumneavoastră care, dat fiind talentul și fantezia sa, va deveni în trei ani unul dintre cei mai mari pianiști ai epocii noastre, mai spiritual și mai înfocat decât Moscheles, și depășindu-l pe Hummel în ce privește interpretarea.

Dovada a ceea ce sunt în stare să fac este fiica mea de unsprezece ani, pe care încep s-o prezint publicului...

Când Robert a plecat din Leipzig, știa ce este necesar unui bun pianist; cât privește restul, Clara mea își va da silința să-l convingă.

Pe fiica mea o îndrum pe calea profesoratului; totuși ea improvizează, privilegiu unic pe care nu-l are niciun alt pianist...

Se va hotărî Robert să-i dea Clarei mele câteva lecții, să lucreze cu ea, de exemplu, la o compoziție pe două sau trei voci, fără a se folosi de acea ușurință în improvizație care-i este cam prea dragă fiicei mele?

Se va hotărî Robert să studieze teoria cea rece și seacă?

Dar dacă Robert nu va face tot ce-i propun aici, ce se va întâmpla, unde-l va duce fantezia lui?

La Paris, Viena, Petersburg și Berlin, se plătește între doi și patru taleri lecția. La Londra, între șase și opt taleri...

5.

Paris

(1832)

Trecuseră patru luni de când Clara se afla în turneu cu tatăl ei. După Frankfurt, au mers la Darmstadt, iar de la Darmstadt la Paris, la hotelul Bergère, pe strada Bergère, unde au rămas două luni. Acolo se afla Frédéric Chopin. În ziua de 8 septembrie 1831, auzise la Stuttgart despre cucerirea Varșoviei de către ruși și-și continuase călătoria până la Paris, cu *Variațiunile* sale pe tema *Là ci darem la mano* de Mozart, deja publicate, *Valsul în Re bemol major*, *Nocturna întâi*, schițe ale *Studiilor* și cele două *Concerte în mi minor* și *în fa minor* deja compuse. Avea douăzeci de ani. Aserțiunea lui Schumann: „Jos pălăria, domnilor, un geniu!”, din articolul publicat în decembrie în *Allgemeine Musikalische Zeitung* a lui Fink, îi parvenise; Liszt, Berlioz, Mendelssohn și încă mulți alții îl recunoscuseră. În prezența lui, Wieck n-a avut decât o observație de ordin moral: „Frumos băiat, dar Parisul l-a stricat și l-a făcut să devină indiferent față de sine și de arta sa”. E drept că l-a văzut sărind capra cu Mendelssohn, Liszt și cu pianistul și muzicologul Ferdinand Hiller, toți prezenți la Paris în momentul acela. Paganini se producea în Franța. Clara și tatăl ei îl ascultaseră la Leipzig, Schumann la Frankfurt; avea cincizeci de ani și uimise prin prodigiosul său talent, „diabolic” se spunea, întreaga generație tânără de muzicieni – interpreți și compozitori. Hector Berlioz, a cărui *Simfonie fantastică* fusese dirijată în primă audiție la începutul iernii, plecase la Vila Medici, după ce obținuse Marele Premiu al Romei. Revoluția din 1830 îl lipsise pe Rossini de titlurile sale de director al Teatrului Italian, compozitor al regelui și inspector general al muzicii, dar el se afla tot la Paris, bogat, ilustru, fără să compună ceva important – preferințele francezilor îndreptându-se

6.

Robert și Ernestine

(1833-1835)

Primăvara, când Schumann s-a întors la Leipzig, publicase *Studiile după Paganini op. 3, Intermezzo op. 4, Toccata op. 6*, scrisese o simfonie în sol minor, mai multe piese mici pentru pian, iar câteva compoziții mari se aflau în lucru. Arătătorul de la mâna dreaptă continua să fie inutilizabil.

S-a mutat de la familia Wieck în „două cămăruțe simple și plăcute, deschise razelor de soare și de lună și de unde, în plus, ai o priveliște peste pajiști înverzite și grădini”. Un colț de natură. El și Clara își scriau aproape zilnic. La primirea opusului 3 al Clarei, care îi era dedicat, Robert a răspuns: „Sper că unirea celor două nume pe copertă va putea fi una din perspectivele noastre de viitor”. Se vedeau aproape zilnic la Bătrân, în timpul plimbărilor, sau la *Arborele de Cafea*, iarăși, unde întâlnirile se reluaseră, cu Wieck, Julius Knorr, Louis Schunke, prietenul cel mai drag al lui Robert, geamănul său, la fel de șters, la fel de înzestrat ca și el. Proiectul de a întemeia o nouă revistă muzicală cu adevărat critică, în care să se combată „urâtul, nesănătosul, neartisticul”, a căpătat forma definitivă în vara aceea. „... Prospectele și anunțurile vor apărea luna viitoare. Tonul și culoarea ansamblului vor fi mai proaspete și mai comprehensive decât în altă parte; și mai ales se va pune stavilă rutinei, deși am puține speranțe să mă întâlnesc în vederile mele artistice cu Wieck – care, de altfel, devine pe zi ce trece tot mai prietenos cu mine...” Așa a demarat *Neue Zeitschrift für Musik* (Noua revistă muzicală), care trebuia să se opună – ca fond și formă – revistei *Allgemeine Musikalische Zeitung* a lui Fink.

7.

„Ce am eu cu inima”

(1836-1837)

Avea șaisprezece ani, părul negru, lung, strâns în coc pe ceafă, cu două şuvițe ce-i încadrau ocolit ovalul feței; aceiași ochi imenși, deschiși la culoare, aceeași ținută dreaptă, moștenită de la Marianne Trommlitz. Se spunea că este de-o eleganță, de-o grație lipsite de afectare, și era o mare, foarte mare pianistă.

Crescută de un tată rigid și pragmatic, care-i programase copilăria ceas cu ceas, temându-se parcă, mai presus de orice, de iruperea neprevăzutului, Clara se îndrăgostise de un bărbat care aprecia în mod deosebit însemnele geniului, mișcărilor imaginației și pasiunii – un visător impulsiv. Formată de un profesor a cărui tehnică era fără doar și poate de necontestat, dar cu gusturi limitate: Czerny, Herz, Sigismund Thalberg, Henselt... Ca și cum și-ar fi interzis emoții prea puternice; ea se gândea să-și lege viața de un critic care, de pildă, scrisese despre Czerny: „Dacă aș avea dușmani, dacă aș vrea să-i nimicesc, i-aș condamna să nu asculte decât această muzică: inexpresivitatea ei e într-adevăr remarcabilă”; de un muzician care-i introdusese pe Bach, Mozart, Beethoven, Schubert, și chiar pe Chopin, în mohorâtul univers sonor al familiei Wieck; în fine de un compozitor încă puțin cunoscut, dar a cărui extraordinară originalitate, fantezie, ea nu putea să n-o presimtă. Evoluase într-un mediu incult pe plan literar și chiar dovedise dificultăți în însușirea limbii, în timp ce operele lui Byron, Shakespeare, Goethe, Schiller și ale tuturor scriitorilor romantici fuseseră dintotdeauna pentru Robert Schumann – încă din copilăria petrecută la Zwickau, în biblioteca și librăria tatălui său – ca o componentă necesară a aerului pe care-l respira.

8.

Corespondență secretă

(1837-1838)

Așadar, Clara a plecat din nou la 10 octombrie 1837. În optsprezece luni nu s-au văzut între patru ochi decât o singură dată, în taină. Clipă fugară, compromisă de timiditatea lor. Apoi s-au despărțit.

„Pentru prima oară, de săptămâni întregi, am izbucnit în hohote de plâns.”

„Ai încredere în mine, Clara mea dragă, ai deplină încredere în forța mea, ea te va susține ca să birui toate încercările. Tu ești logodnica mea mult iubită, iar mai târziu... Încă un sărut... Adio!”

Au părăsit Dresda într-o duminică. „Era o dimineață însorită. Elba era transparentă, cerul se răsfrângea în apele ei, iar soarele strălucea cu atâta grație, încât părea că vrea să mă consoleze și să-mi spună: « Poți să-mi încredințezi tandrețea ta, i-o voi transmite neștirbită lui Robert ».” Și Clara a sosit la Praga însoțită de tatăl ei și de credincioasa guvernantă Nanny.

Un prim concert la Conservator. Treisprezece chemări la rampă și tot atâtea reverențe pe care Clara le făcea „prost dar cât de cordial...” Scrisori de felicitare, vizite, un admirator care-o „sorbea din ochi” când se așeza la pian și venea apoi să-i facă o „curte lamentabilă”, arătându-se atât de insistent, încât Clara trebuia să pună între ei un scaun de care tânărul să se împiedice când ar fi dat s-o strângă în brațe. Un muzician furios de articolele critice ale lui Schumann, de disputele cu privire la Bellini, Spohr și Gluck, căroră Clara îl prefera pe Mozart, un al doilea concert și sala plină, „cu toate că aristocrația n-a venit”, și ovații, alte reverențe. Așa i-a fost dat. „Eram atât de pătimaș preocupată de tine, Robert, încât publicul a fost impresionat... Și-acum, noapte

9.

Proces pentru o căsătorie

(1838-1840)

„Aș putea acum să mă întorc acasă, să termin noua mea sonată pentru pian. Dar încă nu e unsprezece și noaptea de vară e-atât de frumoasă. Pariez de altfel că la vecinul meu, marele maestru de vânătoare, fetele lui tot mai stau în fața ferestrei deschise și zbiară cât le ține gura cu vocile lor stridente, pătrunzătoare: *Când mă privești cu ochi aprinși...*, cântând de fiecare dată doar prima strofă și făcând să răsunе toată strada. Alături, la etajul de sus, cineva maltratează flautul, din niște plămâni ca ai nepotului lui Rameau. Cu sunete prelungi, vecinul meu, cornistul, face experimente acustice. Numeroșii câini din cartier se neliniștesc, și asta chiar lângă fereastra mea (se înțelege că laboratorul meu poetico-muzical este o biată mansardă). Cotoiul gazdei, ațâțat de duetul încântător al tinerelor fete, face tandre mărturisiri pisicii vecinului, de care e înamorat din martie. Sunt gemete nesfârșite ce suie pe toată scara cromatică. După unsprezece, totul se liniștește. Voi mai rămâne aici, deoarece mai există hârtie albă și vin de Burgundia, din care încep să gust câte puțin.

Există, mi s-a spus, o veche lege care interzice practicarea meseriilor zgomotoase în vecinătatea erudiților. Oare n-ar fi cazul ca bieții muzicieni, care sunt siliți să-și comercializeze exaltările pentru a-și țese urzeala existenței, să se prevaleze de această lege și să alunge din vecinătatea lor toți gălăgioșii și cimpoierii?...” Iată – sub semnătura lui E.T.A. Hoffmann – o mostră a versiunii